

INTELLEKTUAL O'YINLARNING KOGNITIV RIVOJLANISH VA MANTIQIY TAFAKKURGA TA'SIRI

Ergashev Bunyod

Tayanch doktoranti Namangan davlat pedagogika instituti

Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi.

Bog'lanish uchun: bunik0719@gmail.com

Annotatsiya

Mazkur tezisimizda intellektual o'yinlarning insonning kognitiv rivojlanishi va mantiqiy tafakkurini shakllantirishdagi o'rni tahlil etilgan. Intellektual o'yinlar - bu murakkab fikrlash, tahlil, muammo yechish va strategik qarorlar qabul qilish kabi aqliy faoliyat turlarini faollashtiruvchi vositadir. Ular insonlarni faol tafakkurga chorlab, diqqat, xotira, tahlil qilish, mantiqiy bog'lanishlarni aniqlash va muammolarga ijodiy yondashish qobiliyatlarini rivojlantiradi. Tezisimizda shuningdek, intellektual o'yinlarning talablar tafakkuri shakllanishidagi roli, ularning o'quv jarayoniga ta'siri hamda ijtimoiy va kommunikativ ko'nikmalarning mustahkamlanishiga qo'shgan hissasi yoritilgan.

Annotation

This thesis analyzes the role of intellectual games in the cognitive development and formation of logical thinking in individuals. Intellectual games are tools that activate mental processes such as complex reasoning, analysis, problem-solving, and strategic decision-making. They stimulate active thinking and help develop attention, memory, analytical skills, the ability to identify logical patterns, and a creative approach to solving problems. The thesis also highlights the role of intellectual games in shaping students' thinking, their impact on the educational process, and their contribution to strengthening social and communicative skills.

Kalit so'zlar: Intellektual o'yinlar, fikrlash, mantiq, kognitiv, zakovat, strategik fikrlash, xotira, diqqat.

Keywords: Intellectual games, thinking, logic, cognitive development, intelligence, strategic thinking, memory, attention.

Intellectual o'yinlar - bu insonning aqliy salohiyatini rivojlantirishga yo'naltirilgan maxsus turdagi o'yinlardir. Ushbu o'yinlar tahlil, strategik fikrlash va mantiqiy mulohaza yuritishni talab qiluvchi turli vazifalarni o'z ichiga oladi. [1. 36]

Intellectual o'yinlarning muhim xususiyatlaridan biri - ularni muvaffaqiyatli o'ynash uchun yuqori darajadagi kognitiv faollik zarurligidir. Bunday o'yinlar o'yinchidan murakkab vaziyatlarni tahlil qilish, naqshlarni (andazalarni) aniqlay olish va strategiyalar ishlab chiqish qobiliyatini talab qiladi.

Yana bir muhim jihat - intellektual o'yinlar aqliy rivojlanishga qaratilgani bilan ajralib turadi. Tasodifga yoki tezkor harakatga asoslangan ko'ngilochar o'yinlardan farqli o'laroq, bu turdagi o'yinlar o'yinchiga o'zining tahliliy va mantiqiy salohiyatini faol qo'llash imkonini beradi.[2.120]

Intellectual o'yinlar turli shakl va platformalarda - stol usti (nastolny), kompyuter va mobil qurilmalarda mavjud bo'lib, ularni har xil yoshdagi va turli joylardagi foydalanuvchilar uchun qulay va ommabop qiladi.

Ta'kidlash joizki, O'zbekistonda intellektual o'yinlar tobora mashhurlashib bormoqda. Ko'plab ta'lim muassasalari va ota-onalar bu o'yinlarning o'quv jarayonida va bolalarni rivojlantirishdagi ahamiyatini tan olishmoqda. Bu esa, ushbu o'yinlarning yosh avlodning aqliy ko'nikmalari va tanqidiy fikrlashini shakllantirishdagi o'rnini tobora chuqurroq anglab borilayotganidan dalolat beradi.

Intellectual o'yinlar shaxsning psixologik rivojlanishiga chuqur ta'sir ko'rsatadi. Quyida bu jarayonga xos bo'lgan asosiy jihatlarni ko'rib chiqamiz.[4.55]

1. Kognitiv (aqliy) qobiliyatlarni rivojlantirish

Intellectual o'yinlar faol aqliy ishtirokni talab qiladi. Murakkab masalalarni hal qilish jarayonida o'yinchilar tahliliy va mantiqiy salohiyatlaridan foydalanadilar. Bu jarayon xotira, diqqat, mavhum fikrlash va tahlil qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

2. Muammo yechish ko'nikmalarini shakllantirish

Bunday o'yinlar ko'pincha o'yinchini noodatiy vaziyatlarga duch keltiradi va bu holatlarda noodatiy yechimlarni topish talab qilinadi. Natijada, yangi yondashuvlarni izlash ko'nikmalari rivojlanadi hamda ijodiy fikrlash kuchayadi.

3. Strategik fikrlashni yaxshilash

Ko'plab intellektual o'yinlar uzoq muddatli reja va strategiyalar tuzishni hamda ularni amalda qo'llashni talab qiladi. Bu esa oldindan natijalarni bashorat qilish va o'ylab, asosli qarorlar qabul qilish ko'nikmalarini shakllantiradi.

1-jadval Intellektual o'yinlarning kognitiv qobiliyatlarga ta'siri

Asosiy yo'nalishlar	Ta'sir tavsifi
Xotira	Ma'lumotni saqlash va eslab qolish qobiliyatini kuchaytiradi
Diqqat	E'tiborni bir nuqtaga jamlash va uni uzoq muddat ushlab turishni o'rgatadi
Abstrakt fikrlash	Mavhum tushunchalar ustida ishlash va umumlashtirish qobiliyatini rivojlantiradi
Tahlil qilish qobiliyati	Muammoni qismlarga ajratib, asosiy jihatlarni aniqlashga yordam beradi
Ijodiy fikrlash	Yangi va noodatiy g'oyalarni ilgari surish qobiliyatini kuchaytiradi
Strategik fikrlash	Kelajakdagi harakatlarni oldindan rejalashtirish va baholashga o'rgatadi

2-jadval. O'yin turi va uning kognitiv (aqliy) qobiliyatlarga ta'siri

O'yin turi	Kognitiv qobiliyatlarga ta'siri
Shaxmat	Mantiqiy fikrlash, tahliliy ko'nikmalar va rejalashtirish qobiliyatini rivojlantiradi
Boshqotirmalar	Mavhum fikrlash qobiliyatini oshiradi, mantiqiy tafakkurni rivojlantiradi
Strategik o'yinlar	Uzoq muddatli rejalar va strategiyalar tuzish ko'nikmasini shakllantiradi

4. Empatiya (yaqinlik va tushunish) hissini rivojlantirish

Ba'zi o'yinlarda o'yinchilar boshqalar nuqtayi nazarini tushunishga va qaror qabul qilish jarayonida uni hisobga olishga majbur bo'ladilar. Bu esa empatiya – ya'ni boshqalarning hissiyot va fikrlarini anglash - hamda boshqalar fikriga hurmat bilan yondashishni rivojlantiradi.

5. Mojarolarni hal qilish ko'nikmalarini yaxshilash

Jamoaviy masalalarni hal qilishni talab qiluvchi vaziyatlarda o'yinchilar murosaga kelish, ixtiloflarni samarali tarzda hal etish va jamoaviy qarorlar chiqarishni o'rganadilar.

Intellectual o'yinlar davomida rivojlanadigan **ijtimoiy va kommunikativ ko'nikmalar** kundalik hayotda katta ahamiyatga ega. Ular samarali muloqot qilish, jamoa ichida yaxshi ishlash va guruh doirasida o'zaro hamkorlik ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradi.[4.22]

Shunday qilib, intellektual o'yinlar nafaqat aqliy hordiq uchun vosita bo'lib xizmat qiladi, balki **ijtimoiy jihatdan uyg'un rivojlangan shaxsni shakllantirishda ham samarali vosita** bo'lib qoladi.

Intellectual o'yinlarning kundalik hayotdagi qo'llanilishi

Intellectual o'yinlar bugungi kunda kundalik hayotimizning ajralmas qismiga aylanmoqda va ular turli jihatdan inson hayotiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.

1. Aqliy salohiyatni rivojlantirish

Krossvordlar, boshqotirmalar va shaxmat, sportcha zakovat, breyn-ring kabi o'yinlar aqlni "shaklda" ushlab turishga yordam beradi. Ular mantiqiy fikrlash, tahlil qilish va ijodiy yondashuvni talab qilgan holda intellektual faollikni rag'batlantiradi.

2. Ijodkorlikni (kreativlikni) rag'batlantirish

Ko'plab intellektual o'yinlar, ayniqsa kartochkali va stol usti o'yinlar, kreativ fikrlash va noodatiy yondashuvlarni rivojlantiradi.

3. Ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish

Boshqalar bilan o'zaro hamkorlikni talab qiladigan o'yinlar kommunikatsiya va tashkilotchilik qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Bu ayniqsa ko'p foydalanuvchili onlayn o'yinlar uchun dolzarbdir.

4. Stressga qarshi ta'siri

O'yinlar dam olish, stressni kamaytirish va kundalik tashvishlardan chalg'ish uchun ajoyib vositadir. Ular insonni ijobiy va maroqli mashg'ulotga chorlab, tinchlik va xotirjamlik baxsh etadi.

5. Yangi bilim va ko‘nikmalarni o‘rganish

Ba’zi intellektual o‘yinlar o‘z ichiga o‘quv elementlarini ham oladi-ayniqsa, til va matematika sohalarida. Bu o‘yinlar yangi narsalarni quvonch bilan o‘rganish imkonini beradi.

6. Butun oila uchun maroqli mashg‘ulot

Intellektual o‘yinlar oilaviy yoki do‘stlar davrasida vaqt o‘tkazish uchun ajoyib vositadir. Ular o‘zaro munosabatlarni mustahkamlaydi va yoqimli xotiralarni yaratadi.

Xulosa qilib aytganda, intellektual o‘yinlar nafaqat aqliy salohiyatni rivojlantiradi, balki kundalik hayotni yanada mazmunli va maroqli qiladi. Ular insonda tafakkur doirasini kengaytirish, ijodkorlikni rivojlantirish hamda ijtimoiy aloqalarni mustahkamlash imkonini beradi. Shunday o‘yinlarni o‘z hayotimizga tatbiq etish turli sohalarida foyda keltiradi hamda har bir kunni yanada yorqin va mazmunli qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Abdullaeva, M. A. (2021). Didaktik o‘yinlar orqali o‘quvchilarda mantiqiy tafakkurni shakllantirish. Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti.
2. Karimov, B. M. (2020). Psixologik rivojlanish va intellektual faoliyat. Samarqand: Ilm Ziyo.
3. Rasulova, D. T. (2019). “Kognitiv rivojlanishda o‘yin metodikasining ahamiyati”. // Ta’lim va innovatsion tadqiqotlar jurnali, №3, 45–49-betlar.
4. Xolmatova, Z. M. (2022). Mantiqiy tafakkurni rivojlantirishda intellektual o‘yinlarning roli. Buxoro: BuxDU nashriyoti.
5. Петрова, И. А. (2018). Психология мышления и когнитивное развитие. Москва: Просвещение.
6. Сайт Российской академии образования. (2023). “Роль интеллектуальных игр в образовательной среде”. — www.raop.ru